

Володимир Білецький,

доктор технічних наук, професор Донецького національного технічного університету, голова Донецького відділення Товариства «Україна-Світ»

Наукові та культурно-просвітницькі центри і проекти по дослідженню української діаспори

На сьогодні у світі й в Україні існує ряд центрів, а також окремих проектів, які досліджують різні аспекти історії, культури, науки, літератури і мистецтва, видатних діячів тощо української діаспори. Розглянемо їх у короткому огляді¹.

В Україні роль аналітичних і культурно-просвітницьких центрів, що вивчають, мають певні банки даних та свої пресові органи, безпосередньо контактують з українською діаспорою, організують і проводять наукові, науково-практичні та інші конференції, Форуми українців виконують громадські організації: *Товариство зв'язків з українцями за межами України (Товариство «Україна-Світ»)*, *Українська Всесвітня Координаційна Рада (УВКР)*, *Міжнародна громадська організація „Четверта хвиля”*, *Всеукраїнська громадська організація «Українська Взаємодопомога»*. Докладна характеристика цих організацій подана на нашій попередній конференції «Закордонне українство і Донеччина» (2008 р.).

Крім того, в Україні над проблемами української діаспори в різні роки працювали: *Головне управління з питань міжнародних відносин Адміністрації Президента України*, *Постійна парламентська комісія у зв'язках з українцями за кордоном*, *Національна комісія з питань закордонних українців при Кабінеті Міністрів України (утворена 10 серпня 2004 р. Постанова КМ N 1024)*, *Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка» (МІОК)*, *Інститут досліджень діаспори (ІДД)*.

Окремі теми дотичні до профільної тематики піднімалися у *Інституті історії України НАН України*, *Інституті українознавства імені І. Крип'якевича НАН України*, *Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (Центр українознавства)*, *Інституті політичних і етнонаціональних досліджень імені І.Ф.Кураса НАНУ*, *Науково-дослідному інституті українознавства МОН України* та ін.

Найбільш масштабним проектом з тематики світового українства є Проект «Українці в світі» (Указ Президента України № 167/2010 від 15 лютого 2010 року).

Плідно працює над проектом, що передбачає збір інформації і укладення довідково-енциклопедичних видань про видатних вихідців з українських етнічних територій відомий журналіст і громадсько-політичний діяч Віталій Абліцов (книги, які вже побачили світ: «Галактика «Україна», «Український Все-Світ»).

¹ джерельна база огляду: фонди Канадсько-Українських центрів Східної України; Бібліотека НТШ-Львів; фонди «Українського культурологічного Центру» (м.Донецьк), НТШ-Донецьк; фонди української колекції Бібліотеки Конгресу США, бібліотеки Іллінойського університету в Урбані, Бібліотеки української літератури в Москві, ресурси Інтернет, а також особистий архів автора.

За кордоном спеціальних фондаций дослідження діаспори також немає, але ця тематика присутня в дослідженнях ряду аналітичних центрів громадських та громадсько-наукових організацій, зокрема *Світового Конгресу Українців, Наукового Товариства імені Шевченка (у США, Канаді, Австралії, Європі), Українській вільній академії наук, спеціальних творчих колективах* (напр. *Редакційній колегії Української Енциклопедії Діаспори, Нью-Йорк, Чикаго, Мельборн*), *Українському культурно-гуманітарному інституті (Пітсбург)* в рамках *Української науково-дослідної програми Іллінойського університету в Урбана-Шампейн*, у діяльності української літературної організації «*Нью-Йоркська група*», *Товариства української мови США* (особливо *ТУМ-Чикаго*), а також при бібліотеках української літератури (*відділ україніки в бібліотеці Конгресу США, Бібліотека української літератури в Москві, відділ україніки в бібліотеці Іллінойського університету Урбана-Шампейн, української бібліотеки в Сарселі (Франція), Бібліотеки імені Симона Петлюри в Парижі та ін.*). Крім того, діаспорова тематика присутня на ряді кафедр українознавства в університетах та інш. наукових структурах Америки, Європи, Австралії.

Основні українознавчі наукові установи світу:

Австралія: Українознавство в Монашському університеті (Monash University Ukrainian Studies), м. Клейтон; Українознавство в Маквайрському університеті (Macquarie University Ukrainian Studies), м. Сідней.

Австрія: Інститут регіону Дунаю та Середньої Європи (Institut für den Donaauraum und Mitteleuropa), Інститут славістики Віденського університету (Institut für Slawistik, Universität Wien), м. Відень.

Азербайджан: Кафедра слов'янської філології Бакинського слов'янського університету, м. Баку.

Білорусь: Кафедра класичної та сучасної зарубіжної філології Брестського державного університету ім. О.С. Пушкіна, м. Брест; Кафедра теоретичного та слов'янського мовознавства Білоруського державного університету, м. Мінськ.

Велика Британія: Школа слов'янських та східно-європейських студій Університетського коледжу Лондона (School of Slavonic and East European Studies, University College London), м. Лондон; Українські студії в Кембриджському університеті (Cambridge Ukrainian Studies), м. Кембридж.

Грузія: Інститут україністики Тбіліського державного університету ім. І.Джавахішвілі, м. Тбілісі.

Італія: Департамент Європейських та Інтеркультурних студій, Секція славістики та студій Центрально-Східної Європи Римського університету Ла Сапієнца (Sezione di SSEUCO Studi Slavi e dell'Europa Centro Orientale, Sapienza Università di Roma), м. Рим; Департамент лінгвістичних, літературних та філологічних студій, Секція славістичних та угро-фінських студій при

Міланському університеті (Dipartimento di Studi Linguistici, Letterari e Filologici, Sezione di Slavistica e Ugrofennistica, Università degli Studi di Milano), м. Мілан.

Канада: Канадський інститут українських студій Альбертського університету (Canadian Institute of Ukrainian Studies University of Alberta), м. Едмонтон; Кафедра українознавства Оттавського університету (University of Ottawa, Chair of Ukrainian Studies), м. Оттава; Українознавство в Торонтському університеті (Ukrainian Studies at the University of Toronto), м. Торонто; Центр українських канадських студій в Манітобському університеті (Centre for Ukrainian Canadian Studies, University of Manitoba), м. Вінніпег; Центр дослідження української спадщини в Саскачеванському університеті (Prairie Centre for the Study of Ukrainian Heritage, University of Saskatchewan), м. Саскатун.

Німеччина: Український вільний університет (Ukrainische Freie Universität), м. Мюнхен; Німецька асоціація українців (Deutschen Assoziation der Ukrainisten (DAU), м. Берлін; Інститут Східної Європи, Вільний університет Берліна (Osteuropa-Institut, Freie Universität Berlin), м. Берлін; Семінар слов'янської філології університету ім. Георга-Августа Гьоттінгену (Seminar für Slawische Philologie der Georg-August-Universität Göttingen), м. Геттінген; Інститут славістики Вюрцбурзького університету (Institut für Slawistik der Universität Würzburg), м. Вюрцбург; Інститут славістики, Університет ім. Мартіна Лютера в Галле (Institut für Slawistik der Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg), м. Галле; Кафедра західно- та східно-слов'янської філології (з акцентом на польській та українській) Грайфсвальдського університету (Lehrstuhl für Ost- und Westslawische Philologie (Schwerpunkt Polnisch/Ukrainisch) Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald), м. Грайфсвальд; Центр мовознавства університету ім. Фрідріха-Александра, Ерланген-Нюрнберг (Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg, Sprachenzentrum), м. Ерланген, Нюрнберг; Інститут славістики Лейпцизького університету (Institut für Slawistik, Universität Leipzig), м. Лейпціг; Інститут Гердера (Інститут історичних досліджень Східної та Центральної Європи) (Herder-Institut e.V.), м. Магдебург; Слов'янсько-балтійський семінар Вестфальського університету ім. Вільгельма в Мюнстері (Slawisch-Baltisches Seminar der Westfälischen Wilhelms-Universität Münster), м. Мюнстер; Інститут слов'янської філології університету ім. Людвіга-Максиміліана, Мюнхен (Institut für Slawische Philologie der Ludwig-Maximilians-Universität München), м. Мюнхен; Відділ славістики Інституту іноземної філології, Університет ім. Карла фон Осієцького (Institut für Fremdsprachenphilologien - Slawistik, Carl von Ossietzky Universität Oldenburg), м. Ольденбург; Інститут славістики університету Регенсбург (Instituts für Slavistik der Universität Regensburg), м. Регенсбург; Гуманітарний центр досліджень історії та культури Центрально-Східної Європи при Лейпцизькому університеті (Geisteswissenschaftliches Zentrum zur Geschichte und Kultur Ostmitteleuropas, GWZO) - окремі проекти на українську тематику, м. Лейпціг.

Польща: Кафедра українознавства Ягеллонського університету (Uniwersytet Jagielloński Katedra Ukrainoznawstwa), м. Краків; Лабораторія україністики Інституту славістики Польської академії наук (Pracownia Literatury Ukrainiskiej Instytut Slawistyki PAN), м. Варшава; Відділ української філології Люблінського університету Марії Склодовської-Кюрі (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej Zakład Filologii Ukrainiskiej), м. Люблін; Факультет української філології Вармінсько-Мазурського університету (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie Filologia Ukrainiska), м. Ольштин; Кафедра українознавства Варшавського університету (Uniwersytet Warszawski Katedra Ukrainistyki), м. Варшава; Європейський колегіум польських і українських університетів (Europejskie Kolegium Polskich i Ukrainiskich Uniwersytetów), м. Люблін.

Молдова, Придністров'я: Кафедра української філології Придністровського державного університету, м. Тирасполь.

Росія: Центр україністики та білорусистики Московського університету (Центр україністики и белорусистики Московского Государственного университета им. М.В.Ломоносова), м. Москва; Кафедра українознавства Белгородського університету (Кафедра українознавства Белгородского государственного университета), м. Белгород; Центр україністики Південного федерального університету (Центр україністики Южного федерального университета), м. Ростов-на-Дону; Центр української мови та культури Московського державного лінгвістичного університету, м. Москва.

Румунія: Кафедра слов'янських мов Бухарестського університету (Universitatea din București Catedra de Limbi și Literaturi Slave), м. Бухарест; Кафедра слов'янської філології Клузького університету (Catedra de filologie slavă Universitatea Babeș-Bolyai), м. Клуж.

Сербія: Кафедра славістики філологічного факультету Белградського університету (Универзитет у Београду Украјински језик и књижевност), м. Белград.

Словаччина: Кафедра українознавства Пряшівського університету (Prešovská univerzita v Prešove Katedra ukrajinistiky), м. Пряшів.

США: Український науковий інститут Гарвардського університету (Harvard Ukrainian Research Institute), м. Кембридж, Массачусетс; Українознавство в Стенфордському університеті (Ukrainian Studies at Stanford University), м. Стенфорд; Українознавство в Інституті Гарімана при Колумбійському університеті (Ukrainian Studies Program at The Harriman Institute at Columbia University), м. Нью-Йорк; Українознавство в університеті Індіани в Блумінгтоні (Ukrainian Studies at Indiana University), м. Блумінгтон, Індіана; Українознавство в університеті Мічигану в Анн Арбор (Ukrainian Studies Program at the University of Michigan, Ann Arbor), м. Анн Арбор, Мічиган.

Фінляндія: Українознавство в Гельсінському університеті (Aleksanteri-instituutti Helsingin yliopisto), м. Гельсінкі.

Франція: Слов'янські мови в Національному інституті Східних мов та цивілізацій (Institut National des Langues et Civilisations Orientales, Les langues

slaves), м. Париж; Відділення славістики Університету Париж IV (Etudes slaves, Centre universitaire Malesherbes), м. Париж.

Хорватія: Українознавство в Загребському університеті (Sveučilište u Zagrebu, Ukrajnistika), м. Загреб.

Чехія: Відділ славістики в Брннському університеті Масарика (Masarykova univerzita Ústav slavistiky), м. Брно; Відділ славістики в Університеті ім. Палацького (Univerzita Palackého v Olomouci Katedra slavistiky Sekce ukrajistiky), м. Оломоуць; Відділ славістики в Празькому університеті (Univerzita Karlova v Praze Ukrajinský jazyk a literatura), м. Прага.

Японія: Слов'янський дослідницький центр у Хоккайдському університеті (Slavic Research Center at Hokkaido University), м. Саппоро.

Зупинемося тепер на більш докладній характеристиці деяких українських інституцій, які спеціалізуються на дослідженні життя діаспори: *Інститут досліджень діаспори (м. Київ)*, *Міжнародному інституті освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка» (МІОК)* та цікавому і успішному *проекті «Українці в світі»*.

Інститут досліджень діаспори (ІДД) — громадська неприбуткова організація, заснована у травні і зареєстрована у липні 1994 року. ІДД – один із виконавців заходів Національної програми «Закордонне українство» на період до 2005 року та Державної програми співпраці з закордонними українцями на період до 2010 року. Мета Інституту: організація та здійснення досліджень закордонного українства та діаспор в Україні задля висвітлення питань їхніх історії та сьогодення; надання українцям зарубіжжя та представникам національних меншин в Україні допомоги в задоволенні їхніх національно-культурних та інформаційних потреб. Головні завдання Інституту: створення різноманітних довідникових видань з діаспорної тематики (зокрема, фундаментального атласу «Українці в світі (в мапах, текстах, ілюстраціях)»; серії збірок архівних матеріалів «Українське зарубіжжя: історія в документах»; україно-англомовного альманаху «Визначні постаті закордонного українства»; інформаційних каталогів, бібліографічних покажчиків та біобібліографічних довідників; збірок матеріалів круглих столів та конференцій); організація і проведення круглих столів, конференцій, семінарів з питань закордонного українства та діаспор в Україні. Проекти Інституту: з 1999 проводить міжнародний фестиваль «Нашого цвіту — по всьому світу», заходами якого є конкурси відеофільмів та «мас-медійний», конференції, «круглі столи», дарування вітчизняним та закордонним державним і громадським інституціям власних видань тощо. З 2003 р. ІДД реалізує гуманітарний проєкт «Місця пам'яті на мапі України». Друкований орган Інституту: «Вісник ІДД»; упродовж 1995—2007 видано 12 чисел «Вісника». Директори Інституту: Богдан Горинь (1994—1996), Ігор Винниченко (від 1996).

Видання Інституту:

інформаційні каталоги: «Зарубіжне українство» (1997, 1999, 2001, 2003, 2004); «Українські організації в країнах Заходу» (2004); «Закордонне українство 2011» (2011);

бібліографічні покажчики: «Українське зарубіжжя (1900 — грудень 1999 р.)» (1999); «Українське зарубіжжя (1900 — травень 2002 р.)» (2002); «Українське зарубіжжя: Бібліографічний покажчик (1900 — серпень 2006 р.)» (2006);

біо-бібліографічні довідники: «Німці в Україні» (2011);

інформаційно-бібліографічні покажчики: «Україна поліетнічна» (2003); «Національні меншини в Україні» (2000; 2003); «Закордонні українці: інформаційно-бібліографічний покажчик» (2005);

матеріали «круглих столів»: «Українська діаспора та сучасна еміграція з України: проблеми взаємин» (2001); «Четверта хвиля еміграції: регіональні особливості» (2002); «Економічна еміграція з України: причини і наслідки» (2003);

матеріали конференцій: «Україна — Латвія: історія, культура, економіка» (2007); «Українці в Естонії: вчора, сьогодні, завтра» (2008).

Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка» (МІОК). Веде свою історію від 1992 р., коли з ініціативи Ірини Калинець – народного депутата України першого скликання, відомої письменниці та громадського діяча – у Львові було створено *Міжнародний центр освіти, науки і культури*, який згодом, за наказом Міністерства освіти України № 468 від 30 грудня 1998 року та наказом ректора Національного університету «Львівська політехніка» № 24-10 від 21 квітня 1999 року, став *Міжнародним інститутом освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка» (МІОК)*. Метою Інституту є розширення діяльності у сфері співпраці з вищими закладами освіти, зміцнення освітньо-культурних зв'язків з українською діаспорою. МІОК співпрацює з Міністерством освіти і науки України, Міністерством закордонних справ України, Міністерством культури й туризму України, Світовим Конгресом Українців, Європейським Конгресом Українців, Світовою Федерацією Українських Жіночих Організацій, багатьма державними структурами в Україні та українськими громадами у світі.

У 2006 р. Інститут провів першу міжнародну конференцію *“Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті”*, в якій взяло участь близько 250 учасників із понад 20 країн світу, а також із 15 областей України та АР Крим. У 2008 р. Інститут провів другу міжнародну конференцію *“Українська діаспора у світових цивілізаційних процесах”*. Ідея конференції – отримати якнайбільше інформації про внесок вихідців з України у розвиток духовної культури, науково-технічного прогресу, космічних, інформаційних програм, високих технологій, а також спорту та туризму у країнах поселення. Інститут започаткував і опікується програмою *“Відкриймо для України українську діаспору”*, в рамках якої проведено низку зустрічей-презентацій з різними мистецькими колективами, відомими культурними і громадськими діячами української діаспори з різних країн світу. Інститут започаткував науково-інформаційний сайт *“ДУДА” - “Держава Україна – Діаспора” www.duda.org.ua*.

Інститут має свою видавничу програму – укладає і видає українські підручники, методичні розробки з українознавчих дисциплін для діаспорних шкіл та центрів різних країн. Зокрема підготовлено посібник *«Вивчаймо українську»* з української мови як іноземної. Посібник розрахований на слухачів українознавчих студій та учнів шкіл різних типів. Практикує Інститут перевидання забутих (або й невідомих в Україні) книжок українських авторів з діаспори.

Проект «Українці в світі» представляє видатних українців, що здійснили помітний внесок у розвиток світової цивілізації, чії здобутки у сфері церковної історії, державотворення, науки і культури виходять за межі суто національного. Це — діячі, які стали відомими на весь світ, живучи в Україні; емігранти з України, що здобули визнання в чужих державах; особистості, які не акцентуючи на своєму походженні, все ж залишалися генетично спорідненими з Україною. Завдання проекту — зібрати і зберегти цінні постаті нашої національної історії на тлі світової цивілізації, ознайомити зі здобутками наших співвітчизників, аби зробити їх усвідомленим і шанованим надбанням української нації. В рамках проекту створено галерею портретів з короткими біографічними даними видатних українців «Українці в світі» для вивчення, пропагування історичної спадщини України, відродження національної пам'яті, збереження духовної та матеріальної культурної спадщини українського народу. Галереї портретів видатних українців «Українці в світі» надано статус національної (Указ Президента України № 167/2010). На сьогодні ця галерея, яка створювалася художниками усіх регіонів нашої держави, налічує близько 3 тис. портретів та біографічних описів видатних українців.

Сайт проекту <http://www.ukrainians-world.org.ua/main>

Отже, українська діаспора – особливий материк Світового українства. Знання про нього – це знання про кожен клітинку великого Українського Народу, про його історію і культуру, його внесок до світової скарбниці цивілізації.